

Иширэх тылзынан

КИНИЛИИН АЛТЫСПЫТ ДЬОЛООХПУН

Бу юн сиртэр көрсөн-билкен аялгал үтүө киин туһунан өйдөбүл кэтир-ууһурускайыкка саныгарга иергэ, өйүгө-саныга түрөр эйгэлэх буолар. Мин биллээн көрсөһүнү худосунуук Афанасий Петроич Мухомолов дусэ дэон сукулуубун. Хаһа да тийдирбин, иээн "Слушают мир" дэон гравитация, аар-саарга аатырбыт уруһуйун, өрүү көрөбүн дуһуйа, хараһым улаһан турат каробун.. Көрөбүн дэибин да дэитэр, ол ойуулаһан уратылаах эйгээн мууһуну бууһаһын, ол үлүгэр туох алыһтаах уруһуйы ол? -дээн ыйаһтаахыһын, өмүгү бу дэон хараһа охсорум кыһыһыат буолан хаһар. Искусство айаһыһа, айаһыһа ол кудук уратылаах, үмөсүгүуулаах, дэһууулаах уонна дууһаһар отон хаһар сыйлаах, алыһтаах сыйаһаһаах.

Иван Юсупов хөдөлмөтүгүктөрүнүн алты-
стым—Афенасий Осипов уюмун Афенасий
Мушкалов булалшар. Устара
айылыны буула, савагара килгеу, коюлган
да бир дюю, оюгу да алуруктара сүзүгөн
сүзүк, сөзүнөргө дүзүлүш итө алуорго
үчүгөй барт. Иккен собулүүр
дөзүрөккө—искусствоны чичийин теор-
итиба—Инокентий Потанов. Кичи
чичийиниторо, ырыгысыра тэзгөзү
сууктар. Аан дөйүгү кичи аан бастан,
Осиповы да, Мушкаловы да улахан искусство
эйлтир билийиниторбт кичи дичи
айрбулүтөкчиги. Ону Инокентий Потанов
үчүгөрүн хайлажата даңаны көрдөрө,
көтөрүмд.

Бигдэг Афанасий Петрович Мухалов биэр оюу илэрхийлэлтэй түгээн зохион турартайх. Ой машаах Афанасий Осипов Москвад худалданауудтар үүрэгтэрн бүтэрнээр "Издание шамана" дон бологыншын уруушдаабыт. Бу үгснэн комүссэмий, үүдэй саванбыт эсэмэцхисний государственний комиссийтан ыйбыт. Үүрэгн комүссон, сүхалык дайдулаабыт. Ой түбүр-савантар булан, дилкомшай үгсэ буалбуг харгалыншын таагчыи умнан юбсннн. Кави унуар тийбэ, сүлүлүтүн аахал. Күд, дый айагн икнн, айагнбэ-сүрүлүрбүт худалданаууд Афанасий Осипов 50 айагн түсүбүт. Ойны эл эл, эрэгтэни тахсэбыт Ийкөннний Потанов били, сүлүлүтүн аахалы саванбыт "Издание шамана" дон аахалын уруушдаабыт бологыншын илдэ тахсан, Афанасий Ийкөнннний түсх да олуусук урулүбүт. Мил Афанасий Петрович Мухалов бу юкүссэни бай-байнн ыгыктааны чулуусаннах жолубурун байлалынн аахалынн, дьелам махсэ миннэх үрдүк таагмаах юкүссэни Мухаловынн сройсон илэрбигнээр ис сүрүлүтүн махтаннабын. Афанасий Петрович юкүссоннээр ити курдук кини өгүсүр-савантар хашан хаалар урн-ахасар.

[illegible]

эпосун эбит буолуһа. Убайым эройдуу
сюжун ол кэриэтин санаан ыбытах күөдүс
суоҕа эбитэ буолуо. Көр, ону Афанасий
Петрович барахсан сүрдүк сылаастык
испийник аҕалыы бырастыы павардыы
улаан иһи кэбиги он оро тардарыы элгитэ
аны санааһах үчүтэй сүрдүк эбит: "Сэмэ
сорохун умун да юбистэр, тук курдук сүр
йэрээ..." дии.

Россия народнай худуһунууга, Саха Республикатын П.А.Ойуунускай аатынан Государственной биросунуйа лауреаты Афанасий Петрович Мунсалов айар үлүһүн график-худуһунуук быһыытынан ыстаталарын, Государственный Третьяковский галереяда, А.С.Пушкин аатынан ойуулаар-дуһунуур искусство Государственный музейыгар уонна Саха Республикатын Национальный художественный музейыгар туруорбут быһасталарын кили үлүһэр бу музейдар хранилищеларыгар, ону тэҥэ тас дойдулар чаһаһай дьоннорун коллекцияларыгар хараллан-корулун сытарын туһунан бүтүнү ааһарыны оһоһоох информацияны быһыт буюу оһоһоох.

Ону тээг Адаксий Пегрович Мунгако Саха сирин Худуһунууларын сыйууһун бэрэстэргэтинин, бу тэрилтэ бырабылыанньатын чилиэтинин, 1970 сылтан СССР Үрдүкү Сэбиэтин депутатын, 1975 сылтан Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин депутатын талыһын үтүс орутук общественнай-государственай суоталыһа болуурулары быһаарыла кыттыбытын 1998 сытан Красноярсктаагы государственнай институт Дьукустайдыада филиалын директорун, 2001 сытан күн бүтүтэ дьэри Арктическэй государственнай институт кутуурада устун ойуулуурдьуһунуур искусствота дьэтинин уолторин сыһаары тутан көрөххө, билиитик худуһунууларут - кээн эйгэтэк үт-хэмис күйтэ.

Народий худуһун уннуһа А.П.Мухоматов "Солтук сәлиһт өсөм" (1963), "Мой Север" (1965), дитхек "Добро и зло", "Тринадцатый вояка в Якутии" (1967-1968), "Моя Якутия" (1969), "Думы о времени (1974-1978)", "Юйкү о Лепке" (1981), "Аргументы без фактов", "Тюной страж" (1994), "Первый посыл" (1999) усина диогориффтар сериоһунтан "Тобета и мир" (1979), "Космос" (1980), "Тени" (1994) диог аатарынан билер түрүн үлгөр каласотарга айыллар. Мин ити үлгөрү сорокторун оринатылган, сорокторун искусствонелтар бачототилиһиһастайылларынан коруталетим-билистим, ал туһунан сорок түтэнгөрз киһилини соторусим-диһамь. (Кер: Чабон, 2002, 8 Нур, с. 70-72).

Ийн чинчийнхэр, интервьюнар, нутагшхалар хүснэгтүүрээр биригэ дүгээш Афанасий Петрович Мухомалов 1942 с. Чухунша оройнуулун күүс өгүүтүн көлөрүүгэ сүлдүлбүүлүн, элчийн бусуудаах киингэ хөрүүнш олбүүтүн. Мөлөөгэдийнхээр оро дүгээтүн иинишхитинг, тулхайх бусуу соруунмугун көрсүбүүтүн биир да талынш талгадхиинхастик элчийн илбибтөн. Киинтэ иин туунаш хиймэххын байм да талыншын, ол юмш олсоор көрсүбүүт эрчийн сангалмэххын хөрүүрүтүрбүүлүн талсар.

[illegible]

А.П.Мухомованың дәлел эре түгээрбин; "Ошосо бияр улакан дикон диген үчүс дини кылары алтыны буолар эби", — дикон пародий суруйааны Болот Боотур эпигина саған көргүн, Афанасий Петровичтын Тааттукан, Чурапчынан сырылыга-айаанта үгүстүк сыратым. Киин децалы: "Дождор, минивизиялар барды, Биярды сыгылаахын буолуя..." — дикон алдас утары

WILLIAMS

Сава ойуулуур-дүмүнүүр кызыл аял дойду цивилизованный эйгизир бастаанын кезиник биеирбин; Хотугу дойду ис кызыл орус үрдүк таймына таааран кордорбук киби — Афанасий Петрович Мухомов 1966 сылдан Сава Республикалар аян бастаан олуктоомун П.А.Ойуулуур аяланы Государственный биримийини кызыл кыбыта. Ол исторический түгизин ыла народнай худуствунук аял оруун үрдүк таймына аяллары аяллар уюна оялук бастаанын даяны.

Афанасий Петрович Мухомов — саяалык номочон киши ээс. Уккан тыяныуна, дәрбияны сукс уоксай дышкыра-сорука кыгартып, итенип огу тикорон тейрип, уустук да сокус боллурдоостары тавыгы булган быларарын алус дон, соболурум. Киши — доронтордоок, Миле бирорбинги В.Н.Дюкесский, А.А.Химосов курук дон кавезе үгүс боллурдоостары быларарлар тирек булбутара. Ошук доню, дилгир, элбик. Олус талкан Иван Петрович Ошонепининовы-Хочусу кылары доронтордо (ол киши олооксубутс). Бу дон субетрин халбоонор Агадойлу Угусэринти сыйларылар элги халбыт Милевики пеллеленип, огу тизе Купул историкын чолүгэр түлоринион эрп булбавоа, ейдубулукуэтери, мизе боллорги турорбутари. Ол үлөтсрорини эрпийр кишигэр өрүүгүн Афанасий Петрович Мухомов биари, үлө уу-уран, өтүгэр элпеленини сүгэр. Дюн-сөргө огу алус үчүгөбик ылыкара, максакара. Паролый худобулулуку, араваа, үлө элги апарбашыны киши курук сизгэр-халорор бийтэ дуу дин саныларым эе, арып-арылар.

Бийрэг сэрэгтээхэ Афанасий Петрович Мухоманов орус хүлүүтхэг-охиолзуулах, сүрхээх үүдэлэй хөгжөөгөөр-сэлбөөгөө, сүрдэг томоорхаш, ардыар сэмсгээр дэ буушархаш кинийн айгуулэлтэйн, ол эрэн айгуу-саннь сэлбээр-хүржээтэн юмбыр урны дасууршарын айгуулн собууур өсөө биэр суулу бэстэмтэй этэ. Афанасий Петрович киньгээрэй айгуулахаа илгэибиийн. Ону "Баттальон" хэсх бэс" дээн хөгжөөг арым киньгэйн айгуулаш бэр-биийгэн биебэл. Олон гэрсунай хүдүлзууваук киньгэнтэйн минэ эмнэ тинийн сол түсүдээдэйн дээн эгбэн.

Кийи бийлери 2007 сынында Саха Сирэ Россия састабылар киирбитэ 375 сылын Москвада орогойлоослук болгондоруна кытыллыы ылан турарыт. Ол түгүн Афанасий Петрович үчүтэй кийдиур. Бир сарсырда эрдэсүн үөһө элэстэн остолубойга туспутум. Оһио Мунуаков сарсырдыан киирон кистэ. Остолубой аһа-уол тарыһыан аһан турар. Ким тугу собулур турган аһынылар. Хор, оһио тарыһай хурубуһуук дьа быһа тэргэһиэ-тэргэһиэ тарыһастыгэр ити аһан-үөлгө хайдах-туок тутан-хаппан ууруммутун ойууһун-дууһунтон биэрбигэр туок да сүрүтүгүн үөрүтү, биэрбигэр да диктэтин сон. Бирдэ эмэтэ ол туһунан аһан-аһион аһаар эрэ дити аһарбытыгын да сыһыктааһа. Ону бу официанттыгы ылан-аһа сыйыны сүрүбигин. Кор аһа кор буһаһа дьа.

[illegible]

Юмор, күлүүтө, айерзизинго
 абыйыныгына, кыны курдук ураты
 күчүздөк үзөр-көтөр кыйны мын осо бу
 ден оюмдар көрсөткөнүн. Директ ой, мын
 асылы чыг санаа, сырдык юмор уюна
 дөптө-сүрөтө мыны сыйынып

сыймыктык сыйлы и пайызы үрдүк көрө эйгө-
тө Адамский Мукасов арыстаны сыйлар
курдук, диндор, юни бейтэ сюру сизерн-
хотерон бирэн сырыттага буулуу ээ,
дооолтоор.

Народный художник Рашмонян сазалыр булшак, Мандокаштан таскыбл сак торутуп кешик бешиктн художукулар, дилэр, эбэкэр. Окуронт дойдугутар Чуралчыга ашан мийсэн Карпийн галереяны бойтнн бастаы улгаритон түзн ахкешуттнйыбитнн Афанасий Петрович Музалов бусар. Кили бу тэрэһини сүтөн удеат сууттаык, джон сүргэ бийрэбинн ыбгыт тэрэһининн бусар. Эрлэтэти художнуыкуларга бирэме онук кыды бирэргизэ эмэ бяр сүт 213.

Африкадагы Петровна Мукамоуна өлкөдө турган тукумдар аттарсына културалык элчилери иште-келет: "Убайым бараксына 70 саапына тукумду үрүйдүк, түзмүз, ыпырбытып да үчүгөй эбиз; булар бусубуун кенинтен... калтүзүңдү бусулар, үчүгүңдү саапыңа аяктайың..." - деп саапын тургудуушкым.

[illegible][illegible]

Бул сага тахсыбыл тарихический уруулар албомларын аңа бешпаларың калтары, убай-бай Африкасий Петрович Муталков сырдык сабырлыр сымашылып, үйтөтөк ойдохторун ийигир эйетигир кииргиз катырды. Киянэ сустаныйлар даямнын аңа-дара Галина Гавриловна Неустроева "Муталков Африкасий Петрович" диги, искусствоед Влада Владиславович Тимофеев "Тарихическая школа Африкасия Муталкова" диги ашпаны олус бори суруйбулар. Мин санабар, үйтөтөк сымашылы билин кайыбигир бирбигир. "Африкасий Муталков - большой мастер-создавший множество прекрасных произведений, которые являются гордостью России. Выставка, посвященная 80-летию о графика, не претендует на исчерпывающий показ его многогранного дара. Представлены отдельные работы, она является еще одну малозначительную тему: Муталков-педагог", - диги суруйар Галина Гавриловна Неустроева. Олус солтоок кайыбашылар. "Все произведения, представленные на выставке "Тарихическая школа А.И. Муталкова", объединяет мысль о преемственности поколений ярусных художников", - диги Влада Владиславович Тимофеев элгиги минин ушакшык ургиз, эрбиги куурурга.

Бу диллигек, искусстволарга могол
аппетит, ин күүлук диллигек харууш, он
малга убайыл Афандий Петрович Музалов
терийиб, айылыга кочушкуч булбут
дизин биле ойдурил кесим уюша ондук
дизин турмуш диллигек.

СЭМЭН 'ТУМАГ',
САХА НОРМУТУНАЙ СУРЬИДЭРЧЭЛГЭ.

“Россельхозбанк” Саха сиринтээҕи салаатынан
Чурапчы улуусунгар эбин өбүһүн саҕалааһыччыта.

